

Atkurtai Lietuvai – 100 metų

Zarasų „Ažuolo“ gimnazijai – 100 metų

D. Bukonto bendražygis (III d.)

Antanas Tumėnas nuo 1921 m. rudens Aukštuosiuose kursuose dėstė Lietuvos Statutą, o nuo 1922 m. vasaros dirbo kuriamame Kauno universiteto teisės fakultete. Dėstė Lietuvos valstybinės teisės istoriją, o nuo 1926 m. skaitė komunalinės politikos kursą Ekonomikos skyriaus studentams. Tumėnas fakulteto bibliotekoje kaupė teisinę literatūrą, turėjo gausią namų biblioteką, tačiau pats knygų neparašė ir straipsnių nedaug išspausdino.

Profesoriai ir studentai A.Tumėną mėgo dėl jo principingumo, atsakingo požiūrio į darbą, teisininko erudicijos.

Tumėnas, kaip krikdemų veikėjas, universitete išdirbo palyginti neilgai, tačiau 1935 m. Prezidento įsakymu atleistas. Iki pat 1940 m. išliko opozicijoje autoritariniam tautininkų režimui, nevengė to viešai pademonstruoti. 1928 m. Konstituciją vertino nepalankiai (pastaroji pasuko Lietuvą autoritarizmo keliu). 1935* ir 1938 m. kartu su kadenciją baigusiais prezidentais, buvusiais ministrais pirmininkais ir ministrais pasirašė kelis memorandumus A. Smetonai, kuriuose protestuota prieš politinį režimą.

*Jau 1935 metais dėl vykstančio ūkininkų streiko buvo įteiktas Smetonai memorandumas, kurį pasirašė dr. Kazys Grinius, Aleksandras Stulginskis, Ernestas Galvanauskas, Mykolas Sleževičius, Leonas Bistras, Pranas Dovydaitis ir Antanas Tumėnas. Prezi. Smetona jį ignoravo. Vėliau tie patys asmenys per tarpininką Rapolą Skipinį mėgino gauti pas Smetoną audienciją. Skipinis stengėsi Smetoną įtikinti, kad jo pasimatymas su visuomenės ir politikos atstovais apramintų visuomenę, ir gal būtų surasta išeitis iš tokios sunkios padėties. Smetona delegacijos nepriėmė. (Iš M.Mackevičiaus atsiminimų. *Kalba netaisyta*).

Antanas Tumėnas, būdamas Katalikų veikimo centro pirmininku, valdybos nariu (1927-1936 m.) bei katalikiškųjų organizacijų savaitraščio „Mūsų laikraštis“ atsakinguoju redaktoriumi, nesėkmingai mėgino stiprinti krikščionių demokratų opozicinę veiklą. Atleistas iš universiteto greta advokato praktikos teikė teisinius patarimus beveik visoms katalikiškoms organizacijoms, o 1932 m. kartu su J. Eretu, K. Pakštu ir kitais mėgino įkurti net privatų katalikų universitetą.

Pirmosios sovietinės okupacijos metu (1940 – 1941 m.) A.Tumėnas buvo tardomas sovietinio saugumo. Jam uždrausta dirbti advokatu, buvo inkriminuojama kaltė dėl „neva, neteisėtai kadaise gauto teisingumo ministro atlyginimo, grasinta 1 tūks. litų bauda. Tardymo protokole jo opozicija A.Smetonai buvo aiškinama valdžios troškimu – esą „jis pats norėjo sėdėti prie vairo“.

Prasidėjus nacistinės Vokietijos karui su SSRS, A.Tumėną Laikinoji Vyriausybė paskyrė Vilniaus universiteto ekstraordinariu profesoriumi. Nepaisydamas silpnėjančios sveikatos (širdies ligos paūmėjimo), jis traukiniu ar autobusu važinėjo iš Kauno į Vilnių ir dėstė senąją romėnų teisę iki pat universiteto uždarymo (1943 m.). Po to atsidėjo advokato darbui, buvo išrinktas Advokatų tarybos pirmininku.

1943 m. pabaigoje, kuriantis Lietuvoje vieningam antinaciniam pasipriešinimui, A.Tumėnas jame atstovavo LKDP. Jo balsas nusvėrė, kad buvo pasirinktas Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto (VLIK) pavadinimas. Komiteto politinė programa buvo paskelbta 1944 m. vasario 16 d. deklaracijoje „Į lietuvių tautą“. Pasak kai kurių VLIK'o

veikėjų atsiminimų, būtent Tumėnas daugiausia padirbėjo, kad būtų parengtas visoms politinėms grupėms priimtinas deklaracijos tekstas.

1944 m. gegužės mėn. Antaną Tumėną, kaip ir daugelį kitų antinacinio pasipriešinimo dalyvių, suėmė gestapas. Pats būdamas labai silpnos sveikatos, jis drąsino kitus suimtuosius, stengėsi pakelti jų nuotaiką. Padėjo Advokatų tarybos nariai V. Stanka ir J. Našliūnas, sugebėję įrodyti nacių pareigūnams, kad Tumėno gyvybei gresia pavojus, todėl būtina gydytojų komisija. Suimtas buvo išleistas į laisvę iki numatomo teismo.

Artėjant Rytų frontui, A. Tumėnas nenorėjo trauktis, tačiau galų gale pasidavė žmonos įkalbinėjamas ir liepos 9 d. visiems laikams paliko Lietuvą. Tumėnai apsigyveno Vienoje pas ten studijavusią dukrą Danutę. Čia apsistoję karo pabėgėliai buvo įkūrę Lietuvos Sąjungą, kuri atliko tarsi konsulato funkcijas: registravo pabėgėlius, stengėsi surasti jiems gyvenamą būstą, parūpinti maisto ir kuro korteles. Sąjunga daugeliui lietuvių padėjo išvykti į saugesnes vietas, nes Vieną jau bombardavo Didžiosios Britanijos ir JAV aviacija. Tačiau Tumėnas, rūpindamasis išvežti į saugią vietą sąjungos archyvą, pasitraukti nebespėjo ir liko sovietinės kariuomenės okupacijos zonoje. Kilnodamiesi iš vieno sugriauto namo į kitą, žiemos metu gyvendami kambariuose be langų stiklų ir esant kitiems nepritekliams, Tumėnai stengėsi nepalūžti, nenukrypti nuo įprasto gyvenimo būdo. Kiek leisdavo sveikata, A. Tumėnas eidavo į universiteto biblioteką: skaitė ir darė išrašus romėnų ir bažnytinės teisės klausimais. Popietėmis knygynuose, antikvariatuose ieškojo lituanistinių, teisinių knygų ir ypač žemėlapių. Visa tai tikėjosi pargabenti į Lietuvą, padovanoti Kauno ir Vilniaus universitetams. Vakaraus mėgdavo studijuoti žemėlapius, žymėjo Lietuvos sienas – tikėjosi ginti pamintas Lietuvos teises būsimojoje Taikos konferencijoje.

Tumėnams pavyko pasiekti Pietų Austrijos miestelį Bachmanningą, kur laikinai buvo apsigyvenusi dukra. Bet susitikimo džiaugsmas buvo trumpas. 1946 m. vasario 8 d. sustojo Antano Tumėno širdis. Palaidotas Bachmanninge. Ant kapo pastatytas kryžius su lietuvišku ir vokišku užrašu: „Čia laikinai palaidotas Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos katalikų akcijos pirmininkas advokatas Antanas Tumėnas, gimęs 1880 m. V 1d., mirė 1946 m. II 8 d., ilgdamasis Lietuvos ir nenustodamas vilties į ją grįžti.“

Pasak istorijos mokslų daktarės Danutės Blažytės – Baužienės, Antanas Tumėnas buvo tikras valstybininkas. Jam visų pirma rūpėjo Lietuva, o ne partinė priklausomybė, politiniai postai ar materialinė gerovė. Tokių žmonių buvo, yra ir bus labai nedaug.

Taigi, Tumėnas – zarasiškis ar ne?

Zarasų „Ąžuolo“ gimnazijos mokytojas Rimantas Bazaras

Straipsnyje panaudoti šaltiniai:

1. Žagrakalys J. Dr. Domininkas Bukantas, Kaunas 1939;
2. Lietuvos Respublikos Ministrai Pirmininkai (1918 – 1940), Vilnius 1997;
3. Lietuvos Respublikos 1918 – 1940 m. vyriausybės ministrų biografinis žodynas, Vilnius 2016

Fotografijos iš leidinio Lietuvos Respublikos Ministrai Pirmininkai (1918 – 1940), Vilnius 1997 (straipsnio, skirto A. Tumėnui, autorė Danutė Blažytė)

100

A. Tumėnas su žmona Janina Kairiūkštyte ir dukra Danute. 1928 m.